

Škoruš

1.

Družina kod Milkinih bila je jur prespavala prvi san, kad usred noći najednoč zaškrupne lesa i kola dorompoću na dvor.

To je on! — zdrhnula se je gospodarica Reza iz sna. I veljek je skočila iz stelje, zagrabila za lampuš, ali skoro ga nij znala nažgat od prevelikoga veselja, pak se je popašćila s njim van.

I pravo je imala. Gospodar Štefe je jur stal na dvoru i razhamival konje pomoćom sluge.

— No, hvala Bogu, da si jur jednoč došal! — rekla je radosno uzbudjena kot se je s njim pozdravila.

— Kako ti je ovput prošlo?

— A dobro i srićno! — odvratil joj je on, frižak i vesel kot uvek. — Da, hvala Bogu i Divici Mariji, vse je bilo va uredbi. Nek kad sam se vozil doli k Fiumi, onda mi je bil ov brazdni konj malo ušantavil. Ali i nij se čudit uz takov ter (teret), ča sam imal nakladjeno na mojem „parizaru“¹⁾, pak na tih kamenih cestah... Ali najzad opet do Beča nisam imal nikarkove galibe. Nit binte²⁾ nisam putem zgubil kot ono lani. No, ali sad se do protulica već nikamo ne ću gibat.

¹⁾ parizar = velika teretna kola.

²⁾ binta = dizalo.

— I dobro će bit, da opet muru doma ostaneš ter se ugledaš na gospodarstvo; ar gospodar je vsejedno nek gospodar! — odgovorila je Reza pak mu je mogla kola pod lopu porinut. A onda su prošli skupa nutar.

Kad su dica začula na veži poznati krupni glas svoga oca, odmah su brzo kot viverice poskakala iz svojih ležajev u zadnjoj hiži, i ki u gaćicah ki u košuljici narinula k njemu ter kričala i viketala svojimi niskimi i visokimi glasići kot šurlice na or-gulah.

— Ijej, ćaća! ... Ćaća! ... Ća ste nam donesli?

— Oho! — vikal je i on vas zažaren od očinske radosti. — A prlje ćaću pozdravit, he! Pak onda ćemo se stoprv dilit!

Tim je je po redu dignul u svoj naručaj i okuševal. Pak je razvezal vriću, i počel lipo polako jedno za drugim vaditi iz nje svoje dare. A dica su vsaki kus pozdravila veselim krikom i božanjem.

— Ijej, fige!

— To su pomoranče! Pak kako velike!

— A ovo citrone! Brrr, te su kisele.

— Jej, glejte, i slatkoga drivca su nam donesli!

— I turskoga meda!

— Ha! Črljena kapica! Čija će ta bit?

— I par novih šoljinov! Za koga, ćaće?

— I jedan svilni rubac! Ta je za majku.

— Hu! Pogledajte! I celo kolo kobasice! Bud je ta iz Beča?

— Da, ova je iz Beča, iz najbolje mesnice — rekal je otac. — Ej, kod ove ćete se uflakivat. Ali sad ću vam još ništo pokazat. Ća j'ovde nutri?

— To je grojzice, za savnice!

— Pogodila si, Marica! A sad mi povi, ća je ovo? — Toga ne poznam.

— Vidiš, ovo su manduljice ili mandulje. Prave mandulje, od Primorja. I ove su jako dobre va kolaće. A je li poznate ov sad?

— Nel! Ća j'to, ćaće? To zglveda kot divlje hruške!

— Ovo je škoruš, a velu mu i oskoruš. Dobar sad! Kusažite ga nek!

— Da, zaistinu, ćaćko! — grizljala i vikala su dica.

— Hm, ovo je jako dobro! Bolje, neg hruške ili jabuke... Kade ste ovo zeli?

— I to je iz Dalmacije. A jedan gospodin mi je Fiumi povidal, da je ta sad došal k njim ća iz Grčke pak i s Afrike.

— Ćuha! Još i s Afrike, kade su črni! ... Ćaće, nute nam ovako ća posadit! Je li bi i kod nas raslo?

— Ćemo pokusit, dica! ... Nek nekatate mi danas vse pojist. Čekte, par ćemo ih ušušit pak ćemo si košćice shranit i onda va vinogradu posadit.

— Da, ćaće va vinogradu! Onde će mu bit najbolje.

— No, dobro je. A sad neka vam majka podili, vsakomu ća. Pak onda pojte opet lipo spat!

— Ne, ćaća! Ne spat! — kričala su dica u korušu.

— Već nismo ništ zaspani. Povidažite nam ća!

— Ća ću vam povidat?

— A od morja! Ste je vidili?

— Hoho! Ne samo vidil, nego još i vozil sam se po njem, kot odavljek do Šoprona.

— Ijej! ... Pak kako je onde na morju?

— No, čekte, kad jur toliko magadite i zavrazite, ću vam tako povidat... Posidajte se nek tamo lipo na štige i poslušajte.

Tim se je vse petero selo na prag zadnje hiše, a otac je počel pričati:

— Znate, dica, morje... to vam je jedna strašno velika lokva. Kot odavljek do Fileža i Menova s jedne strani pak do Rajnofa s druge strani... Vse sama voda, naokolo ništ zemlje, ni vrta ni vinograda. A va toj vodi pluju ribe, velike, sridnuje i male. Jedne su nek takove kot mali prst od Ivankaca, a druge opet velike i debele kot naša kobila, Mira, i družičke kot žrt, s kim 'no seno pretisnemo, kad je uvažamo. Takovim ribam velu onde Hrvati „mor-ski pas“ ili morski kucač. Te hte još i človika požerati, ako ga kade zlovu, bome!

— Hu! Pak vas još nijedna nij zagrabila, ćaće?
— Ne, ne boj se, Joškac! Ja joj se ne dam... Ar ća bi vi onda prez ćaće, ha!... One manje ribe ljudi i pojiju, pečene i kuhane, pak im se jako raču... Ali najbolje bi vam se vidile one bele ptice, ke letu na morju, a velu im galebi. Oni su kot i naši golubi, samo ćuda veći, a gaću vam kot gavrani: Kra-kra-kra!

— A je li ste vidili, ćaća, i onakove brodc, kot su kod nas va školi na velikih mapah, pak va bibliji?

— Aje, pak koliko, Agnjica!... I tih je vsakarićkih. Jedni su nek mali, no, ća-to veći, neg tvoja stelja. To su ladje ili ladice. Ali je nebere i takovih kot je naša crikva i još većih. Pak imadu lore (dim-njake), debele kot on naš stari orih na vrtu, i visoke kot je turam do zvonov. A kad se ganu iz pristanića van na morje, onda zaruju mrazno kot on naš veliki selski bika, kad mu tetac Dani zabu žerati dat. Ovako: Muuuuu...

— Hahaha! Pak se ga niste prestrašili, ćaće?

— A ća ću se ga prestrašiti! Mer ne grize nit ne bode... Ali jednoć, dica, sam se skoro bojal i ja toga morja, a sidil sam nek uza nje pak daleko... Ar zna bit to morje, ko obično leži mirno i tiho kot ovca u noći, zna bit ono i jako srdito. Hej, pak kako! A to je onda, kad doruje prik njega s brigov vetar bura. Ću, neboži, onda vam se razdraži! I breca se ter skaće visoko kot je naš stan. Onda je joj onomu, ki se na njem vozi! Ta se naući molit Oćenaš, ako ga još ne zna...

— Brer, to mora bit strašno! Ja ne b'rad bil uz takovo morje! — stresal se je Joškac u strahu.

— I ja ne! I ja ne! — vikala su i druga dica. — Bolje je nek kod nas, doma!

— Ej, dica, lipo je zato i to mило plavo morje, ako je koč i muru srdito... Ali Marica ima pravo: najbolje je nek doma, a najlípše je pod dunjom. Zato sada hajdi vsi va stelju! Ali hop, znate ća? Ako zaistinu niste zaspani, onda... onda ću vam još ća pokazati. Ali to nij za vas. To je za mater.

— Ne, nismo zaspani, nismo, ćaće! Dajte nek, pokazite nam!

— No, sad nek daj najper, ća još imaš, — veli mati — ar ne će bit već mira. Pak sada je jur vsejedno, ar su prvi san inako jur prekonjali.

— Tako ne marim — privolji Štefe ter poseže na dno svoje putne vriće, izvadi iz nje nešto debelo i blistavo, ća se u njegovoj ruki otvara i zatvara pak zapita:

— No sad ganjajte, klapci, ća j'vo?

Dica razrogaću oči, a usta im se otvoru od ćuda, ali dugo ne najdu nikakovoga odgovora. Nazadnje Ivan-kac zavikne slavodobitno:

— To su rajle!

— Hahaha! Kakove rajle! — nasmije se gromko otac. — Ne, Ivankac! Znaš, ča je ovo? Ovo su ti knjige. Bome knjige. Svete knjige.

— Knjigeeee? Jej, onda je ja znam štat! ... Koder čaće! — skoči najstarija, Marica, zgrabi knjige iz očevih ruk, otvori i počne štat: — — — „Navuk CXLI... Od velikoche i kastige grehov kerschanskeh...“

— Hihih! ... Po kakovu je to? ... To je po slovačku! hihocu i smiju se mali tomu neobičnomu narečju.

— Nij to, dica, po slovačku, nego po hrvatsku — uči je otac. — Ravno onako, kako se u lipom, velikom varošu, Zagrebu, pominadu. Onde velu „pokajkavsku“... Ali nek šti dalje, Marica!

— ... „To je pri ljudeh navada, zdrav razum vuchi i szama pravicza szobum donassa: da poleg znanya zapovedi, merisze malovridnoszt, iliti zloba prekrsitelja, a poleg zlobe delisze kasztiga...“ E, voga ja ne znam štat, čaće, a i ne razumim!

— No čekaj, éu ti je ja preštat po našu pak češ veljek vse razumit. Tako poslušaj:

„...Nauk sto i četrdeset prvi. Od velikoće i kaštige grihov kršćanskih. To je pri ljudi navada, zdrav razum uči i sama pravica sobom donasa: da polig znanja zapovidi miri se malovridnost iliti zloba prekrsitelja, a polig zlobe dili se kasztiga.“ I tako dalje.

— Tako da! Sad vse razumimo! — veselu se dica i vsako bi rado da malo opipa to čudovišće. — Pak kade ste je zeli, koliko su stale, čaće? Bud su bile jako drage?

— A kupil sam je na Reki — Fiiumi kod jednoga knjižara, onako staroga i s dužičkom belom bradom kot su naš stari školnik. Bome, čuda pinez je prosil za nje: dva dukata! Ar je rekao, da su jur sto let stare i jako retke knjige. Ali pak sam je dotržil na jedan dukat, i kupil. Skoro se je plakal za njimi ta stari venecijan.

— Ču ha, jedan dukat! To j' strašno čuda pinez, bud čaće? Koliko krajcarov bi dostali, kad bi ga razminili?

— A celu švengu, Ivankac.

— Pak ča ćete s tom velikom knjižurum?

— A sad ćemo ju lipo vré simo za tram. Pak kad dojde Advenat, a kašnje Korizma, onda ćete se vi lipo posidat uko stola, a ja ću vam iz nje štat i molit. I čudit ćete se, ča su otac-redovnik Mulih vsega mudroga napisali va njih. Bit će nutri pripetenj, ugodnih i strašnih, da ćete se jednoč smijat, a onda opet majki za halju shranjat od straha...

— Brrr, ja se jur sada bojim! — više Ivankac.

— A kad mene ne bude doma, onda će si vaša majka s njimi skraćevat vrime, onako u leti, nedilju po vičernji, kad se vsi razbižite po seli, a ona ostane sama... Bud mati?

— Aj da! Dražega dara mi nisi mogal donest, Štefe.

— Ali sada je, dica, moja torba prazna, a Ivan-kaca oči se jur gusto zapiraju... Zato: jedan-dva! Pak ča b' zabožnul, vsi va limbuš ili va šupetljin! Avanti pikuli!

— Da. Laku noć, čaće! Laku noć!

Gospodar Štefe je još isto leto posadil škoruš u svojem vinogradu, zdola pod slivljem na slobodnom, sunčanom mestu. A za par let se je on i razvil do lipoga mladoga stabalca.

Onda ga je brižno okrojil ukusnim plotom, i gnjojil ter čuval i njegoval kot majka malo dite.

Štefinim susedom je pravoda vred palo u oči to neobično drivce svojim nježnim drobnim liščem ter bi ga ov i on pital, ča je to za novo drivo u njegovom vinogradu. A on bi im onda razlagal:

— Ovo je škoruš, po pravu oskoruš, a donesal sam ga s odz dol, od Primorja.

— A kad će jur jednoč i rodit, da vidimo i njegov plod?

— Hja, toga vam ja ne znam. Morebit, da ja njegovoga sada ni ne doživim; ar velu onde zdola, da škoruš triba koč-toč i dvajset do trideset let, dokljek prvi put urodi. Ali onda opet zna žvit i dvisto i tristo let.

— Dvajset-trideset let! To je bome dugo vrime. Onda ćemo se načekat, dokljek budemo od njega jili . . . Pak va čem je njegova dobrota?

— A povidali su mi ti Hrvati, da kad se škoruš ušuši i vrže va sado vni mušt, recimo va hruškov ili jabukov, onda dostane mušt jako dobru slast. A kad se ušušeni škoruš rastuće i zamiša va črljeno vino, onda zna zvrčit i grižu ili disenteriju kod dice. Ali dobar vam je on i kot zreli sad, samo mu se mora dat vrimena, da dobro umekne.

— No, onda ga je zaistinu vridno sadit. Čemoder vidit, kad urodi — rekli su susedi.

Ali su se načekali, dok je do toga došlo. Stabalce je zaista lipo raslo i debelilo, no ploda nij htilo donesti. Onda su se znali susedi Štefi i narugati ter reći:

— Čuješ, Štefe, ta tvoj škoruš — ili kako mu je to ime — će ti bojse figu pokazat. To će ti bit kakov go-spodski sin, komu ovde med slivami ne paše. Ili mu je mrzlo kod nas. Bi mu moral znamda jupu ublič ili još bolje bi bilo, kad bi mu peć uzidal i kuril.

— Čekajte nek još, čekajte, susedi! — odgovaral im je Štefe dobrohotno smijučkajući se. — Ne znate, ča veli poslovica? Vse, ča je dobro, triba vrimena.

Ali kad je bilo minulo jur i dvajset let, a škoruš još uvek nije bil donesal ploda, onda se je bome i Štefe malo uzvoljil. Nije bilo njemu toliko do sada, koga je ionako poznaval, nego do poštenja pred svojimi vinogradskimi susedi. Istina je nemer, da su bili jedni ljudi pokusili i s figami u vinogradu pak i s manduljiami, no vse to se je bilo slabo ugodalo. Fige (smokve) obično nisu ni procvale, a mandulje su nemer cvale, ali sada nikad nisu pokazale.

Konačno, u dvajset i petom letu svoga života je Štefin škoruš ipak urodil. Pak kako urodil! Štefino srce se je nek brcalo od radosti, kad je jednoč postal pod svojim „tužnim drivcem“ i vidil, kako su se vse njegove kite upravo smijale i kričale od nježnoga zelenoga ploda, spodobnoga malim hruškam ili divljačam. A stoprv onda je je bilo milota gledati, kad su i ozrejali i počrljenili . . . I Bog je dal Štefi milost, da je još petput trgal od škoruša.

A onda je umrl.

Ali pod njegov škoruš su leto za letom dohajala dica iz vsega vinograda. I vsako je bilo blaženo, ako je nek jedan jedini škoruš moglo ugrabit. Išla su

na njega kot pčele na cvet, dok odraščeni nisu čuda držali do toga sada. Bolje su tepke i krugljice — govorili su. — Pak onda, i gdo će tako dugo čekat na ti škoruš, dokljek mu napametdojde, da i sada donese.

3

Dugo potom, — Štefe je jur bil zdavno pod črnóm zemljóm — dogodilo se je, da je jedan njegov unuk teško obolil; a vračitelj je ustvrdil kod diteta grižu-disenteriju¹⁾.

I vračili su ga s vračtvóm, tejom i sa vsim, čagod je nek ka baba znala, no vse je bilo zaman. Dičak je zgubljal krv i venul, venul kot kitica, ku je mraz. Majka mu je bila jur izgubila vsako ufanje ter lamala s rukami i zdvojno skučala k Bogu za pomoć, ar je bil bolesnik nje prvenac . . . Kad se nje suseda, stara teta Reza, najjednoč nek postavi preda nju i veli:

— Čuješ, Marica, imaš li još kade na podu škorušev?

— Da, imam, teta Reza. A zač pitate?

— Onda nek simo š njimi, ali veljek!

— Ali zač?

— A ja sam čula jednoč govorit tvojega oca, Štefu — Bog mu se duši smiluj! — da je škoruš dobro vračтво proti ovomu betegu. Čemo tako i to pokusit.

I donesli su iz poda škorušev, osušili je u peći i rastukli. Pak su ta prah zamišali s črljenim starim vinóm i dali bolesnomu ditetu. I nut, kad su to većkrat učinili, dite je počelo očividno jačati, vrućica

¹⁾ Griža = Ruhr.

je je ostavila, a vreda se je opet i nasmišilo na majku. I polako-polako je i ozdravilo.

A glas o tom prošal je kot ogranj po selu. Mnogi su, ki su se nekada Štefi rugali, sada iskreno rekli:

— Ako bi bil ta škoruš nek to jedno učinil, da je ovo dite ozdravil, onda je jur bilo vridno i dvajset pet let na njega čekat.

I odsle je uživl Štefin škoruš veliko poštenje u vinogradu. Od tada su ga počeli i drugi saditi, na najveću radost selske dice.

Turki razrušu Cagu¹⁾

I.

— Ah, Bože, moji križi! — nadigne se mučnim uzdahom jedna starica iz reda žnjačic, ke na jednoj prostranoj tabli hrž žanjju. Pak si livim laktom obriše potno čelo, podboči se srpom i nastavi:

— Ovako tešku žetvu kot je letošnja još ne pametim, a da mi je ova znamda jur i pedeseta ... Ste vildile još koč ovakovu hržulju? ... Vsa vam leži prik i naprik, a va njoj toliko grahorice, kot da ju je sam zali posijal na naš jad ... Pak čim dalje nutar, tim gorje.

— Dabome, teta Ana, — odzove joj se jedna mlada — nij to igra ni za nas mladje, a kamo li za vaših sedamdeset let, ovako potuljeno pružat se po strnji, od rana jutra do kasna večera, ter srpom sić ovo zarašćeno, zapleteno grmlje ... Ar kot velim, ovo letos, ovo već nij žito, nego gušćara iz siće ...

— A nad to vse još i ova strašna vručina. Kot va

¹⁾ Caga je ime i danas još onoj dolini, ka leži na jugoistočnom kraju maloborišćofske gore med menovskim i gerišćofskim hatarom. Isto ime nosi i potočić, ki ovde zvira i prelazeci lučmansku medju negde se kod Žire utaća u Rebac. Darovnica grofa Bors od leta 1194. svidoči, da je u Cagi postojalo jedno kmeisko naselje, verovatno okol gospodškoga marofa, ko ona zove imenom Zaka ili Czaka. To selce Czaka (Caga) pripada s Malim Borišćofom skupa od 1194 do 1532 cistercijenskoj opatiji u Klošćuru (Kloster-Marienbergr, Borsmonostor).

krušnoj peći... Sada jur od Petrove... Letos sigurno s hrastovimi kuri sveti Petar onde zgora! — dodaje treta. I sada se žnjačice jedna za drugom nastavu, da malo otpočinu i raspominaju. No, stara Ana pozna navadu marofskoga gazde, ki se uvek onde stvori, kade ga najmanje čekaju ter se obrne jednoj divojki:

— Poglejder Magda, je li nij gazde kade u blizini.

— Ne... Ne vidim ga nigdi.

— No onda cecnite dica pak ćemo se malo ispuhat... A ti, Katica, skočider ter nam donesi putru, da si poplavimo ove naše zasušene gute. Ar ako je on ovde, onda si ne dospeneš nit na jezik kapnut.

— Da! Čemu nas nek letos toliko goni?

— Kot da nam je Turak na vratu...

— Pak i morebit, da je tako.

— Da, čujete, žene, i ja sam ništo ulovila, kad su se čer naši muži pominali, da je to nezdavno našem gospodinu u kloštru dojahal jedan husar s pismom, va kom je stalo, da Turak opet ide na Beč.

— Pak neka ide, ko ga j'volja! Mer će morat i najzad s potrptom bučom (glavom), kotno ono pred trimi leti.

— Da, ali ako onda i nij vidil lipoga Beča, mer ste čule, ča j'stvaral ponajzad. Popalil je pol Ugarske od Beča do Budima, a od Budima do Belgrada, i odnesal vse, ča j'bilo živo i zdravo, sobom v Carigrad.

— No, onda nam se, Bože smiluj, ako letos ovude zakrene gori k Beču.

— Je, dica, to će bit onda naš sudnji dan! — uzdahne diboko starica Ana ter se prekrži.

— A teta Ana, kakovi su to ljudi, ti Turki? — zapita ju jedna mlada divojčica. — Je istina, da imadu konjske glave, a na nogah kopita?

— Ne, dite moje, to je povidajka. I oni imadu ljudske glave i noge kot i mi. Nek toliko je istina, da nosu namesto zastav konjske repe na dužičkih štanjgah, i kade je kod nas križ, onde je kod njih polmises. Ali drugačije su zaistinu mrazni: črnkasti vlasi, gusti brki i škur pogled, da te veljek smrtni pot podbije, kad jednoga zagleđaš. Ali duša im je znamda još črnija. Ar ča je staro i slabo, to vse pokolju... Nek ovačo mlade i snažne divičice, kot si ti, pak ditiće i dicu, te žive zamu sobom. No, to je znamda još gorje, ar povidaju, da iz te dice nastanu vse Turki i Turkinje; a onda muško zadilu med svoje vojake, a vse ča je žensko, to dojde va ženske stane njevih velikašev, ili je poprodavadu na sajmih kot kod nas blago... Da, i moje dvi najmladje sestresu odvukli, jednu osamnajst let a drugu dvajset let staru... I ja ne pitam, je li su još va žitku ili na pokoju, nego je li se još našem milomu Ježušu molu i Divici Mariji, ili su jur dale svoju dušu poganu...

— Pak zač se ljudi ne shranu pred njimi, ako su tako strašni?

— Mer se i poshranjuju. Aj, pak kako bi se htili shranit, ki va gospodskih gradih i tvrdjavah, ki va škuljah pod zemljom, ki po lozah i brigih. Ali zvečega ti oni tako naglo i nenadjano doletu, kot kad strela pukne s vedroga neba, da si još nit rupca ne dospeneš svezat, a kamo li si kakovo shranišće iskat... Da, da, srce moje, nek moli, jako prosi Divicu Mariju i nje majku, svetu Anu, da im ne dojdeš

va ruke. Ako bi im pak vsejedno došla, onda bolje mrtiva, nego živa! To ti ja velim, stara Ana.

Na te riči žene i divojke plaho pogledaju stariću i počnu se jedna za drugom pobožno križati. Pak se zamislu i još duglji čas bulju tako preda se, a da ni jedna ne progovori riči. Njihova srca drhću od užasa, a usnice im šapću tihe molitve.

No, vred se opet podižu na noge; njihovi srpi zavrekeću u hrži, i ručice padaju lipo po redu jedna uz drugu na strnje. — — —

Medutim se je bilo sunce jur spustilo na vrh lozice, nazvane Cesarice, pod kom su sidili, kot pipličići pod kočkom, belopobiljeni stanići selca Cage. A sinji prastarih hrastov su puzili prik njih, vse dalje i dalje po zelenoj dragi, dokle su došli ča do potoka, ki je tekal usred doline. Onde su najednoč skrsnuli, ar u isti hipac se je bilo i sunce shranilo za lozu.

U to su počeli i žnjači ter žnjačice dolaziti iz polja od menovske strani. Dohajali su danas prez jačke, umorni i mrka, zamišljena lica, samo njihove bele jolčene halje i košulje su se krisile vedro, kot su se spuščali po obronku prema selcu. I namah se je selo opet oživilo i počelo zujiti kot košić pun pčelic; a iz dimnjakov se je dignul plav dim u višak, da se pak opet sleže i prostre prik drage.

No, to oživljenje selca trajalo je samo uru, dvi.

Onda je onkraj loze u staroj gerištofskoj farskoj crikvi zazvonilo na Zdravu Mariju... I zdola u setcu je malo po malo zamrl vsaki glas, zveket i molitva...

Došla je noć i zaogrнула svojim črnim plaščem dolinu i tih selce, i odnela, barem na nekoliko uri, vsu ljudsku bol i nevolju, ka se je skrivala u tih niskih, siromašnih kmetskih kućicah... I za čas se

je činilo, kot da je Caga jedan kusić raja, koga usniva mali potočić slatko žuboreći u blažen san.

Ali vred potom su se javile u lozici s ovkraj i s onkraj sela dvi mrtve ptice, i počele med sobom svojim produljenim, vriškajućim krikom zlokoban razgovor, ki je glušal nad spavajućim selcem kot strašno proročivo o nemiloi sudbini, ka će jur za par tajedan pretvoriti ovo prastaro ljudsko naselje u prah i pepel ter je zbrisati iz zemlje.

II.

Dok su kmeti i kmetice u Cagi i na ostalih kloštar-skih poljih grozničavom brzinom žali i spravljali križice uz križice, donle su se fratri u Kloštru klečeći na golom kamenu podjedno molili Bogu i vsim svecem, da odvrne od njih tursku pogibel, od ke su znali, da ako dojde, onda će nje, duhovne ljude i njihove lipe, bogate crikve najteže doseći. Zato je sada njihova tiha samostanska hiža Božja, onde zgora pod kisećkim brigom danom i noćom neprestano jecala od krupnih muških glasov:

Od kuge, glada i boja,

Od streljic Turkov.

Oslobodi nas, Gospodine!...

No najstrašnije je bilo pri srcu u ovih danih samomu prvaču Kloštra, opatu Petru.¹⁾ Njegova duša se je zgražala od ogorčenja, kad si je pomislil, ča se more za kratko vrime dogoditi njegovoi miloi duhovnoi čredi i časnomu staromu samostanu, ki nut

¹⁾ Petar III., opat Kloštra od 1529.

jur puna 334) leta krije med svojimi zidinami braću svetoga Bernarda, otkad ga je pobožni grof Dombors utemeljil na slavu Božju i spasenje duš. Ali opatovo očinsko srce jauče jur unajper i za njegove svitske podložnike, za one dobre i delovne kmete i kmetice kloštarskoga dobra, ki stanuju u devet selih: U Kloštru, Malištrofu, Plajgoru, Židanu, Prisiki, Selcu, Menovu, u Cagi i Malom Borištofu.²⁾ Ča će biti njihova sudbina, ako Turak nastavi svoje prodiranje kroz županije Baranja, Somogj i Zala ter se zaistinu dotakne na svojem putu u Beč i Kloštra?

U dugih noćih, ke probavlja sada jur celi misec dan obično prez sna, opat Petar mnogoput zame u ruke one stare prašne povelje (pisanja) i štije o slavnoj historiji kloštarskoga samostana i o njegovom neutrudljivom, neprocenivo hasnovitom delovanju kroz tri puna stoleća za proširenje i diku katoličanske Crikve, a ne manje i za prosvetnu i gospodarstvenu dobrobit stanovništva celoga ovoga širokoga potkisečkoga kraja. I to vse, vas ov vekovni mar i trud redovničke braće, neka postane sada žrtvom (aldovom) pohlepljivosti i poganske mržnje Turka? . . . Ova krasna crikva, iz ke se nazvišuje sada jur prik tristo let nad celom dolinom Repca rič pravoga i živoga Boga, neka nastane u kratkom času

¹⁾ Od leta 1198, kada su cisterciiti poseli od grofa Borsu darovani novozgradjeni samostan s crkvom i prostranim imanjem.

²⁾ Datovnice od 1194 i 1233 nazivaju ova sela: Babaduri (Kloštar), Meinhart (Malištrof), Plegrob (Plajgor), Sydan (Židan), Prezne (Prisika), Mychsa (Micske, Selce), Uhec ili Uhas (Filež), Zaka (Caga), Baron (Mali Borištof). Krajem 13. stoleća su nasilni zemaljski gospodari oteali kloštarskoj opatiji fileško imanje. Tada je opatija u blizini Fileža uredila jedan marof, iz koga se je kasnije razvilo selo Minichof-Menovo.

opet shranisce divljega zvirja i nimih stvari? . . . A ovo ljudstvo, ko jur kroz jedinajt pokolenj nosi u svojoj duši jedinospasavajuću veru Kristuševu, neka ovo ljudstvo sada postane po telu i duši robljem nemiloga pogana, i zamini Muhameda s Kristušem, Sinom Božjim? . . . Ah, Gospode Bože, toga ne dopusti! Toga ne doslobodi! Evo, zami mene kot zalog! Upro-pasti mene u svojoj srditosti! Samo spasi ove nekrive moje ovčice! — Ovako uzdiše iz dibine srca opat Petar vsake noći, dok ga bela zora ne pogladi svojim svežim (friškim) svitlom i digne opet na noge.

Usred miseca julija 1532 nastane pak očito, da se turska vojska zaista kreće uzduž austrijske granice, ali na ugarskoj strani prema Beču. Te glasine potvrđuju sada i bigunci, ki se sada vse brojnije pojavljuju u okolici Sambotela i Kisega. Na te visti se opat Petar obliče u svoju svetačnu prelatsku opravu, stavi na glavu opatsku kapu i odveze se u gala-kočiji u Kiseg pred gradskoga kapetana, Nikolu Jurišića.

Čuveni hrvatski vitez Jurišić primi opata na gradskih šancih, kade upravo nadgleduje popravljanje utvrđenj, pozdravi ga velikim poštovanjem i odmah otpelja u svoje sobe. Na prva opatova pitanja Jurišić žihvahno odgovori:

— Da, milostivni opate, vaše su visti, ke ste dobili o kretanju Turka, istinite. Na vašu žalost moram reći, da se turski šeregi giblju ravno prema Kisegu, a u tom slučaju je i vaša opatija u najbližoj pogibelji. Vojska sultana Sulejmana je silna, silnija još nego ona, s kom se je bil u letu 1529 ganul proti Beču. Polag mojih visti broji ona ovput 250 tisuć pišakov i 300 topov. A to zato, ar kako se je Sulejman sam dal čuti, on letos ne namerava ništa manje, nego

da se sa samim Njegovim Veličanstvom, rimskim cesarom Karolom pobije u otvorenoj bitki, i tim kaže, da kako je nek jedan Bog na nebu, tako nek i jedan gospodar na zemlji. Molim, oprostite mi, dragi opate, da pred vami ponavljam ovu drzovitu bogogrdnju, ali ovo su njegove vlašće riči, ke nje-govi glasniki povsude raznašaju. One mene, staroga sultanovoga znanca i protivnika samo uveravaju, da on pripravlja ovput zaista ča veliko, i da je i pre-više svistan svoga dobitka. K tomu još je njegov ve-liko vezir pri ovoj letošnjoj vojni — Ibrahim. Njega dobro poznam i po peršoni. Upoznal sam ga lani, kad sam bil u ime Njegovoga Veličanstva kralja Fer-dinanda v Carigradu na mirovnih dogovorih, od kih i Vaša Milost zna, da su potekli prez učinka. Nut, ravno ta neuspeh naših pogadjanj i osveta (fan-tenje) zbog našega nepopusljivoga držanja pri njih. to će biti glavni uzrok ovoga Sulejmanovoga voj-noga puta. A mimo toga, mislim, hoće i častoljubivi Ibrahim povećati svoju vojskopeljačku diku.

— Dakle, moj milostivni opate, — nastavi Jurišić — pogledjmo nek pogibeli, ka nas čeka, muški u oči, i recimo, da je ona velika i bliza. Pred Ibra-himom padaju naši najčvršći gradi, kot lišće kad puhne bura. Prvi mu je podlegal Siklós, a za njim po redu: Babocsa, Csicsó, Kapornok, Rum, Egervár i Hidvég. Sada stoji jur pred Sárvárom, odanle će dojt na Sambotel. U ove dvi tvrdjave nimam veli-koga zaufanja. I onda će dojti na red — Kiseg.

— Pak ča ima nakanjeno Vaša Blagorodnost? Čete braniti Kiseg? Ov mali, slabi grad?

— Sa vsom silom, i do smrti, gospodine opate! — odvrati Jurišić i oči mu zakrisnu plamenom junačke

samosvisti i ponosa. Pak produlji opet mirno i lagano:

— Zapravo je ova odluka ozrejala u meni stoprv danas, kad mi je naime postalo jasno, da se mora Kiseg sigurno nadijati pohoda Sulejmanove vojske. Prije sam hotil s svojimi husari krenuti pod Beč, da pojačam vojsku našega kralja. No, kad hoće moj prijatelj Ibrahim i k meni u pohode, onda, držim, da ga triba vridno dočekati, ar bi se valjda uvredil, kad bi mu se kukavički ugnul. Ja, da vam istinu kažem, moj gospodine opate, imam slabo ufanje, da ću moći svoj grad proti takovoj sili do kraja očuvati, ali ću vsejedno barem na jedan čas zadržati napredovanje Turka i tim dati Njegovomu Veličanstvu vrimenta, da prikupi dovoljno vojske na glavni obračun pod Bečom. Imam naime ovde samo 28 husarov i još deset konjanikov. A onda bih mogal još oboružiti do tisuć muži. Ja mislim na seljake kisečke okolice, ke bi morali samo malo izvežbati u baratanju s oružjem i u branjenju šancov ter zidin, i onda, ako se budu hrabro vojevali i ako vsevišnji Bog tako hoće, onda, dragi opate, bi se mogli još i uzdržati i spasiti naše ljude.

— Nut, upravo zbog ovoga sam i došal k Vašoj Blagorodnosti — zame rič opat Petar. — Naša opa-tija ima nekoliko sto muških glav, vse jaki i zdravi seljaki. Oni bi vam mogli biti od velike koristi. Pak ja hoću, da ih vsakako spasim, nje i njihove žene i dicu. Milo mi je ih, gospodine kapetane, a i bojim se za njihove duše, — veli opat tužno i njegov se glas zadrigne od ganuća. Pak po kratkoj šutnji na-stavi. — Oni su bili Bogu i našoj opatiji uvek verni, zato ih ne morem ostaviti Turku na milost i nemilost.

Vi ćete to sami najbolje razumiti, gospodine kapetane, ki ste i sam jedan od najvrljih sinov kršćanske Crikve. Ja sam radi toga već i naredil, da se u svih naših selih mora čim prije obaviti žetva i mlat, i veljek — ako je Vaša Blagorodnost sporazumna s mojom pokornom ponudom — vse dovesti u vaš grad, dokle i nje same ne pozovete. A ča se tiče moje duhovne braće iz samostana, vi, kot hrvatski vojskopoljač dobro znate iz doma, da se fratri znadu ne samo Bogu moliti, nego u pogibeli i s mečem u ruki braniti svoje svetinje, ili kako se to kod vas veli: križ časni i slobodu zlatu. Dakle, i mi redovniki čekamo na vašu zapovid, gospodine kapetane.

Na ove posljednje opatove riči se Nikola Jurišić, ki je bil ne samo hrabren vitez, nego i otmeno (gospodski) odgojen, profinjen dvorski človik, diboko i ozbiljno nakloni pred opatom Petrom, pak mu muški stisne ruku i progovori:

— Vaša Milost! Vaša ponuda mi je jako dobro došla, i hvala vam, da mi pružite tako veliku i potribnu pomoć. Ja ju dragovoljno prihvaćam (zimljem) i odmah naredjujem, — ar je već skrajna doba — da se imadu vaši podaniki, muški i ženske, starci i dica, do danas osam dan, to je na dan svete Ane spraviti ovde u kisečkom gradu. Neka donesu sobom toliko hrane, ča nek dospenu dovesti, a isto tako i vsakakovo seljačko orudje, osebujno kose, vile i sikire i vse, ča more biti pri branjenju grada potribno... Ali, dragi gospodine opate, oprostite mi ov prigovor: moja savest mi ne dopušća, da primim i pomoć vaše redovničke braće. Kako sam vam jur očitoval, uzdržanje moga grada jako je nesigurno. I zato sam toga mišljenja, da ne stavljate vi, posvećeni

ljudi Božji, vaše glave preuzetno u pogibel, nego se sklonite u svoj materinski samostan, u Heiligenkreuz, ki će ostati, ako Bog da, izvan dosega turskih šeregov. I očuvajte se tako za buduća leta, kada će biti vaša duhovna pomoć našim opustošenim krajem i siromaškumu ljudstvu od najveće potriboće... Vi se samo molite Bogu i Divici Mariji za nas, da projudu ovi dani najstrašnije skušnje srićno mimo nas, i da ja budem mogal očuvati meni izručene živote. — — —

Vred po ovom razgovoru su se opat Petar i Nikola Jurišić bratski izgrlili (objamili) i rastali, da vsaki na svojem mestu provede one obrambene mere, u kih su se bili sporazumili.

III.

Jurišić je dobro računal, kad se je tako pašćil. Ar jur osam dan po tom, kad su se seljaki kloštarske opatije i oni drugi iz kisečke okolice doselili u grad, bila se je prethodnica turske vojske i pojavila od sambotelske strani. Branitelj Kisega je sada imal, izvan svoje redovite vojske od 38 glav, još oko 700 muži, a to su bili zvečega vse hrvatski¹⁾, nimški i ugarski kmeti-seljaki iz pobliznjih sel. S njimi skupa se je zaklonilo u Kiseg još nekoliko tisuć žen, dice i starcev. Muže je Jurišić kako-tako naoružil i razredil u gradu i po šancih. Oni su bili zaposleni s utrdjivanjem grada, kad su se početkom augusta Ibrahimove prethodnice jur približile varošu. No, Ju-

¹⁾ Verovatno je, da su bili Jurišćevi vojniki zvečega Hrvati. Ali je historijski ustanovljeno i to, da se je u toj dobi nahajalo i u selih med Kisegom i Sopronom Hrvatov, stoga moremo sigurno reći, da je bilo med kmeti-branilci Kisega i hrvatskih ljudi.

rišić je je sa svojim ljudima odmah napal i rastiral. Pri tom su njegovi zapljinili i jednu tursku zastavu, ku su uz veliko oduševljenje ljudstva veljek istakli na kapić (ormu) grada.

Tim jurišem-napadom se je bila počela ona dična obrana grada Kisege leta 1532., ka je proslavila ime hrvatskoga junaka, Nikole Jurišića, po celoj kršćanskoj Europi i uvekovečila njegovo viteštvo u povesti Hrvatske i Ugarske.

Medutim je bil i glavni šereg Turkov dospil pod grad, i Ibrahim je veljek počel opsedanjem Kisege. Svoje tope postavil je na obronku briga, na prostoru današnjih kisečkih vinogradov, i na 10. augusta je dal zapovjed, da se strilja varoš. Sada je Jurišić ispraznil vanjske kotare varoša i popalil je, a ljudstvo je stegnul u nutarnji varoš skupa.

Dok je Ibrahim bombardiranjem varoša nastavljal, došal je i sam sultan Sulejman pod Kiseg ter je na 15. augusta naredil, da se ima varoš jurišati. Topi su zaruli i sada je danom i noćom prez prestanka padala železna tuća od topovskih i pušćkih kugalj ter gorućih streljic na varoš; janičari su zariknuli Allah¹⁾! i napali kot mahneni lavi gradske zidine, ali su je branitelj s njihovimi lestvami (lojtrami) skupa hitili u dibinu. No, Turki nisu pustili, nego su napadali i sutradan. Ibrahim je dal, da razruši zidine, kopati pod njimi lagume (mine). Ali je nato topnički poručnik Jurišića, Matija Forintos, naredil, da se napravu protulagumi, i kad su Turki kroz nastale pućine narinuli unutra, branitelji su je postriljali na kup. Jedna mina se je bila vsejedno

¹⁾ Allah je tursko ime Boga.

rashitila i razorila zidine u dužini od pet kloftar; na tom mestu je nastala sada ogorćena borba, u kojoj su Jurišićevi ljudi po poldrugoj uri Turke najzad hitili, a škodu veljek popravili.

Sulejman i Ibrahim su iz gore promatrali ovu bitku, ka se je završila tako nedićno za nje. I stoprv sada su se počeli kajati, da su zeli sobom vse same male tope, kih kuglje nisu bile veće od gusinjeja jaja. A ovde bi im bili potrebni oni najveći.

Spodoban neuspeh su doživili Turki, kad su počeli jarke oko grada zapunjavati drvljem i kićem, da mu se tako približu, ar su je branitelji streljicami razignali. A skele (kriste), ke su digli, da iz njih striljaju grad, straža im je u noći opsipala ognjem i požgala.

Po ovom su sledili novi turski napadi, jedan za drugim, vse skupa osamnajst. No najljući je bil on od 22. augusta, ki je trajal od rana jutra vse do jedne popodne. Topovski i pušćki taneti (kuglje) padali su opet kot solenika na gradske zidine, ke su na mestih i prebili ter se je janičarom ugodalo i četire zastave izbosti na nje. U ovoj pogibeli je jurišić i ženske stavil u obranu. One su ruljale kamenje i brcale ognjene konopce doli na Turke, a muži su se donle s njimi borili, dok su je pohlitali doli pod grad, kade su se porizali na vlašćih sabljah. Konaćno su branilci skinuli i turske zastave i zboli opet svoje.

Ova velika pobeda kršćanske vojske je strašno razjadala i Sulejmana i velikoga vezira Ibrahim ter su se kot ranjeni tigri škriljajući sa zubi povukli u svoje šatore. Ali i obisne janičare je žasnulo ovo ogorćeno suprotstavljanje Jurišićevih ljudi i njihova

hrabrost je popustila. K tomu još je udrila u njihove rede i dobavljiva, zarazna bolest, ka je mnoge od njih odnesla; a pomalo počela im je i hrana zmanjkavati, ar je bila vsa daleka okolica jur potpuno opustošena. Niti im je on šereg od 15 tisuć ljudi ča donesal, koga su poslali pod peljanjem Kazima i Aken-gija u Austriju na plinjenje, ar je je kršćanska vojska uhvatila i zničila.

Ibrahim je hotil vsakako očuvati vojnu slavu „nepobidljivoga“ sultana od zamačenja, zato si je nakanil s pogadjanjem dobiti varoš u svoje ruke. Poslal je dakle poslanike k Jurišiću tim predlogom, da će on, Ibrahim odmah zastaviti opsedanje varoša, ako mu Jurišić preda varoške ključee i plati janičarom obećanih 2000 zlatih. Ali Jurišić mu odgovori:

— Varoš nij moj, nego mojega kralja, i ja ga ne dam, dok budem živ. A 2000 zlatih nimam!

I zaman su turski poslaniki uveravali viteškoga kapetana, da mu se varoš i onako ne će uzdržati, ar se pomoći od nikude ne more nadijati; zaman su mu izručali najsrdačnije pozdrave i čestitke od sultana, ki da ga visoko ceni i poštuje, Jurišić se nij dal umekšati i odbil je vsaku ponudu.

Tada su se sultan i veliki vezir osvidočili, da se opsada Kisega nek mečem more odlučiti, a to se mora godati čim prije, ar su glasi povidali, da je pod Bečom sakupljena jur vojska od 90 tisuć pišakov i 30 tisuć konjanikov, ka morebit i ne će u svojem logoru čekati, dokle Turak osvoji Kiseg. To je ponukalo Ibrahimu, da odmah počne pravljati jedan zadnji i odlučni napad na varoš, ki mora da bude tako strašan, kakovoga Kiseg dosada još nije doživil. Osebujno se je trsil, da

ulije u svoje klonule janičare novu borbenost, pri čem nije štedil ni s najobilnijimi obećanji. Ali i Jurišić nije gledal prekrizanih ruk te prave Turkov, nego je takaj ujedno bodril i hrabril svoje ljude, kih je bilo sada još nek polovica, i pravljaj šance, u koliko je to bilo moguće. No vjedno je uvidjaval, da su njegove moći jur na kraju, zato je kralju i pisal: „Sada nas još nek milosrdnost Božja more uzdržati.“

Konačno je prispil ta strahom očekivani dan odlučujućega napadaja. Na 28. augusta ujutro su zaorile turske trumbite, bubnji zatunjali, topi zaruli, a gusti roji sultanove vojske su narinuli od dvih strani uz urnebesno urlikanje na gradske zidine. Njihov jurš je bil tako ljut, da se je viteško suprotstavljanje branilcev vred slomilo; na stenah su preudrene široke puči i namah se je vijalo na turmićih grada osam turskih zastav. Od Jurišićevih ljudi je palo 60 najhrabrijih muži, i on sam je krvavil od dvih ran ter mu nije preostalo drugo, nego da se s ostalom stražom povuče za jednu nedavno podignutu obrambenu zid.

U ta čas se je činilo, da se je približil konac Kisega. Dok su se vani bile bitke, žene, starci i dica su se bili stisnuli u erikvu svetoga Jakova i čekali prez daha i u grozničavom strahu, kako će se boj na šan-cih svršiti. No, kad su opazili, kako je i Jurišić vas krvljom obljan i kako se povlači s ostanki braniteljev najzad, onda su vsi ti ljudi udrili u strašan i zdvojan jauk, sluteći da zgubitak grada znači i njihovu propast.

Ali u ovom odlučnom hipu se je nešto dogodilo, ča nije lako s naravnimi uzroki razjasniti, a i sam Jurišić je držal ta događaj čudnovatim.

Kad su naime u crikvu skupaspravni gradski stanovnici videći svoju smrt tako očajno i potresivo počeli zapomagati, najednoć je turske napadače zgrabil takov užas (strah), njihovi redi su se tako pobludili, da su kot mahneni počeli skakati s zidin doli i bižati od grada. I zaman su bila najlipša obitanja peljačev, zaman su je kanili s korbači zustavititi, oni su trčali najzad kot razdivljana čreda, a pri tom su izvan sebe od straha kričali: „Nemoguće je, da proti volje Allaha dobenemo! . . . Za ov varoš se vojuju Bog i ljudi! . . .“

Sad su Jurišićevi junaki odahnuli. I kot su vidili, kako neprijatelj biži, oni su se dali prez promišljanja za njim ter ga nemilo sikli i kosili, da su se varoške ulice vred napunile s mrtvimi i umirajućimi, a krv je u potokih tekla po njih. Još i dvi turske zastave su osvojili.

A ča se je bilo stalo?

To nek sam Bog zna.

Turki su tvrdili, da su vidili jednoga nebeskoga konjanika, ki im se je ognjenim mečem grozil. A gradski stanovnici su držali, da se je to sveti Martin skazal i razignal Turke, i to zato, da se fanti nad njimi zbog razorenuja varoša Sambotela, komu je on, kot svojemu rodjenomu mestu, nebeski patron.

Veliki vezir Ibrahim nij mnogo veroval tomu povidanju prestrašenih vojakov, već je držal, da je nek sila Jurišićeve vojske mogla potući tako potrižno opsedateljje i stoga je odlučil, da će svoja potribovanja sniziti ter se nagoditi s Jurišićem. I veljek je otpravil k njemu poslanike ter ga pozval k sebi.

A Jurišić je i otišal. Nato ga je ganulo sada zdvojno stanje grada. Ov je bil usled zadnjega tur-

skoga napada zvećega razrušen, a i od njegove vojske je ostala još nek šakica, ka već ne bi bila mogla izdržati još jedan turski juriš. A u kakovu pomoć od svoga kralja se nije mogal ufati. K tomu još mu je i hrana zmanjkala, a pukšenoga praha mu je ostalo samo jedan metarcenat.

Ibrahim je prijel Jurišića u svojem krasnom vezirskom šatoru od zelenoga i črljenoga baršuna s istočnjačkom ljubezljivošćom i osobitim poštovanjem, stisnul mu ruku i posadil ga uza se na otoman. Pak je progovoril:

— Milo mi je, gospodine kapetane, da ste se odazvali mojemu pozivu. Kako vidim, vi ste se krasno oporavili od bolesti, ka vas je mučila, kad ste lani boravili kod nas u Carigradu u poslanstvu vašega kralja, je li? . . . No, uprvo vam, kot vaš protivnik nemer, ali i iskreni poštovatelj, čestitam zbog hrobrosti i junačtva, kim ste branili svoj grad. Ono nadmašuje vse, ča sam dosada s hrvatskimi vitezi doživil. Zaista, vaš kralj vam mora biti mnogo zahvalan; ar da nije vas, mi bi se danas jur tukli s njim pod Bečom . . .¹⁾

— Vaša Presvitlost natenjuje moje delo! — odzove Jurišić ter se diboko nakloni — Pak kavalirskom uljudnošćom dodaje:

— Velika je čast, ali i orijaška, nemila zadaća za me, skromnoga viteza, da sam moral miriti svoju sablju s vami, najslavnijim vojskovodjem Njegovega Veličanstva sultana, koga još nijedna vojska nije pobila, a i ne će.

¹⁾ Kralj Ferdinand je viteštvo Jurišića tim nagradil, da ga je imenoval baronom s nadimkom (predimenom) „Kisečki“, i daroval mu Kiseg i kloštarsko opatijsko dobro, ko je on do svoje smrti (1543) i uživaj.

— Tako je! Njegovo Veličanstvo je nepobidljivo i njegova zvezda se krisi i danas u punom sjaju, — nakloni se Ibrahim dibokim strahopoćitanjem. — Vsejedno mislim, dragi Jurišiću — produjli pak blagim, poverljivim glasom — da bi bilo ludo, da se proljiva i nadalje vaša i naša junačka krv, ar to ni ma smisla. I zbog toga vam stavljam jedan predlog, ki, kako sam uveren, ne znači za vas i branilce grada nikakovo poniženje: Dozvolite, da se izbode na vaš grad jedna zastava Njegovoga Veličanstva sultana! To je vse, ča od vas iščem . . . Ako ste tim sporazumni, onda vas ja, kot sultanov veliki vezir zaseguravam, da ću odmah obustaviti opsedanje grada i ostaviti svojim taborom Kiseg . . . Nut, ča je vaš odgovor?

Jurišić na časak zašuti kot da promišljava, ali srce mu drhće od radosti. Pak se nakraj kratkoga vrmena digne ter se na istočnjački način dotakne s usnicami Ibrahimovoga plašća i veli:

— Presvitli! Vaš predlog prihvaćam. On je zaista častan i vridan velikoga človika kot ste vi!

— Nut, onda je naša nagodba svišena, dragi Jurišiću! — ustal je Ibrahim i pružil Jurišiću svoju desnici, a lice mu je sjalo od zadovoljstva. — A sada da idete još s manom na rukoljub k Njegovomu Veličanstvu sultanu. Hoćete li?

— Oprostite mi, Presvitli, da toj vašoj želji na moju najveću žalost ne morem udovoljiti. Previše sam izmoren od duge borbe, a bolu me i rane ter se ne bih mogal Njegovomu Veličanstvu dostojno predstaviti, — izgovaral se je ponosni kršćanski vitez. No opet, nije smil, da izgubi priklonost velikoga vezira, zato je izjavil:

— Rič Vaše Presvitlosti kot i vaš veliki ugled pri Njegovom Veličanstvu je meni dovoljna garancija, da će biti naša nagodba ispunjena!

To priznanje je neobično godilo častoljubiju velikoga vezira. Ibrahim je odustal od svoje želje i mistivno otpustil Jurišića.

Na tretji dan potom je dal Sulejman zaista puhati trumbite na odlazak. Ali sada već nije krenul pod Beč, kade ga je čekalo 120 tisuć birane kršćanske vojske, nego se je otpravil po Štajerskoj doli do Drave, a onda uza nju do Beograda. Na tom putu su Turki po svojem običaju opet vse popalili i odvukli 30 tisuć kršćanov sobom u ropstvo¹⁾.

*

Po odlasku turske vojske bila je vsa krajina od Kisega do Šoprona²⁾ pak i više gori do Lajte jedina strašna pustara.

Sela, u kih je još prije masec dan buktil bujan, vruć ljudski život, i polja, ka su bila prije u ovu doba leta uvek gusto našarana s delovnimi, marljivimi človičjimi bići i opojena radosnom pesmom ljudi i ptic nebeskih, sada su stala nima i mrtva kot groblje.

Samo po črnih, požganih ruševinah i golih crkvenih turmih, ki su ovde i onde strčali u vis, raspoznavalo se je, da su tamo bila nekada ljudska prebivališća. Nad njimi su sada kikako graktali grobari-gavrani.

¹⁾ Najverniji prikaz o opsedanju Kisega ostavil nam je Hrvat Vuk Freskovič u jednoj povelji, ka se čuva u kisečkom arhivu. Po njem je opisal ovu bišku i hrvatski kanonik Ignac Kovacs u svojom knjigi: „A borsmonostori apátság története“, ka je služila kot osnova i ovomu našem povidanju.

²⁾ Prilikom opsedanja kisečkoga grada osvojili su Turki i Šopron, a haračili su i u selih zgora Soprona.

Stopriv po dužem vrimenu, po nekoliko tajedni su se pojavili nasred ove očajne pustoši prvi ljudi, ki su došli, još vse dršćući od proživljenoga straha, iz gradov, iz loznih škulj i drugih shranišćev. Oni su s neizmernom tugom u srcu najprije pozakapali svoje mrtve, a onda su se dali na posal, da si od tih rušćevin napravu barem kakova-takova sklonišća za zimu. Ali kad su se prebrojili, tada su stopriv vidili, kako visoku daću u ljudih je platil ov kraj zgrabežljivosti Turkov.

Najveć je stradala od turskih martalocov (plinitelj)v) kloštarska opatija i nje sela, ar su ona bila i najbliže do opsedjenoga Kisega. No vsejedno, vsa ova sela su se s časom opet izgradila, ponovila i napunila novim doseljenim žiteljstvom, samo dvoja od njih, Enyud, — ki je ležal na desnoj ubrovi Repca med Priskom i Frakanavom, na mestu sadašnjega „Fratorca“ — pak selce Caga na kraju maloborišćofske gore, ostala su leže u svojih razvalinah¹⁾.

Na popaljene zidine Cage padale su sada guste jesenske godine, topil-drobil ih snig i žeralo letno sunce, a u protulice su od njih nosile ptice lastavice friško blato za svoja nova gnjazda.

I tako su ti tužni ostanki nekadašnjih srićnih ljudskih zavićajev leto za letom sfaljevali, rastapali se i

¹⁾ Ovako I. Kovacs u svojoj spomenutoj knjigi, Redovniki Kloštra, ki su bili ončas još u životu, vratili su se stopriv 1547. leta u svoju razrušenu opatiju. Tada je upraviteljstvo kloštarskih dobar preuzel redovnik Andrija Mihalevich, a za njim (1555) Andrija Horvath, po imenu Hrvati. No, njim se i njihovim naslednikom već nije ugodalo, da uspostavu opatiju u nje staro stanje i imanje. Opatijska dobra presla su prvo u ruke grofov Kanizsay, a u letu 1568 u posestivo obitelj Nádásdy, koj su pripadala i mnoga druga sela kisećte-šopronske okolice. Verovatno su ovi velikaši naselili naše Hrvate u sela, ka su bili Turki 1532. leta opustošili.

sraavnjivali s materom zemljom, dokle su je vrimena savsim raznosila na svojih zubih, i od njih ništa nij ostalo, neg ča je Bog Stvoritelj na početku stvoril: diboka dolina, pokrita zelenom travom, i potočić, ki onde zvirava.

Pak samo još ono ime, ko su joj bili ljudi dali — Caga.

Tomaca nesrični dan

— Tomac, kade si? — zavikne majka od kuhinjskih vrat.

— Ha? — čuje se iza škadnja.

— Simo hodi! Češ odnest staromu ocu ubed va goru.

— Da! — odvrati sada Tomac veselo. I ča bi za-božnul, jur je i na veži. Ar dražega posla mu ne bi mogla mati dati, neg kad ga šalje u goru.

U goru! Hej, onde je sada vsega. Marelic i hranih hrušak, škorušev i onih velikih bubuljic. A stoprvptic! Malih i velikih srakoperov, zelenih dítelov, ki s kljunom po stabalju tuču, žutih vug i črnih kosov. No, najmiliji su mu oni palčaci, ki najradje onde u grmlju zdola slivlja poskakuju . . . Da, ta gora, i kraj nje ta lozica — to je celo ptičinje carstvo.

— No, dajte jur friško ta ubed! — naganja mater nestrpljivo.

— A ča ne češ prlje jist?

— Ne, ja ću starim ocem va vinogradi — govori i skaklja oko matere, dokle ona napuni „dvojke“: u jedan lončić kiselu supu s vrhnjem, a u drugu s ma-kom rizance.

— Pak glej, da ne dojdeš stoprv na južinu tamo!

— Pašći se, ar će bit jur vred podne. Ali i bižat ne-ka, si razumil! Da ne popaljuskaš vse supe!

Tako ga uči mati. A Tomac nek zgrabi te dvojke pak hajdi s njimi na vrata van. Kad se mati na lesi ogleda za dičakom, jur je on kod petoga suseda. Tako naruča još za njim:

— Pak si čul! Donesi ponajzad buborkov va lončićih!

— Da, čućuću! — odvikne obisno Tomac pak si zafuće i zakrene med senokoše.

A sunce peče, ljudi kršćanski! Kot kad bi htilo vas svit rastaliti na med pak ga posrkati, kot i misec u noći — velu — posrče morje a jutro je opet spljune. No, Tomaca to ništa ne bludi. Samo si još bolje zafkrne rukave na košuljici i premesti dvojke iz jedne ruke u drugu, ar ga jur peču. Pak si i zajaji. Nek onako potihno, preda se pevucka, a međutim misli na slasti i dobrote, ke ga u vinogradu čekaju. A misli i na staroga oca . . . Ča će nek imat danas opet za njega? On mu vsaki dan ča-to shrani i donese iz vinograda.

Tako doskače do lozice Cerja. Onde si najprije odriže jednu glogovu baticu, da se bude znal branit, ako ga nutri u lozici napade kakova strašna divlja stvar, ku nemer još nigdo nij vidil, ali veliki ujedno govoru od nje, da malu dicu žere.

Pak se da na stazicu kroz Cerje; spočetka još vesel, ali čim nastaje grmlje vse gušće, tim postaje i Tomac vse tišiji, a srce mu tuca vse glasnije. Onda najjednoč — Jezušmarijajožef! — ča j'to? Tomac nek postane i odriveni. Pred njim na stazici leži jedna kača . . . Leži smotana u klupko i ne giblje se. Je živa, je mrtva, gdo bi znal? . . . Tomac ju nek smira kot začaran, i misli, je li ju ne bi preskočil. Ali onda se najedamput nek naglo okrene na peti i biž najzad

po stazici van iz Cerja; pak po Golom brigu gori na Zaleskare. Stoprv onde na brišku se poufa odahnut i najzatpogledat. No, kače nigdir za njim, ali pokrivalo od jednoga lončiča mu fali . . . A i supu je popaljuskal, najmanje s polovice. No, ništ zato, batri sebe; čedu si majka drugo pokrivalo kupit na lučmanskom sajmu, — da sam nek ušal toj kači. Kako čedu gledat, kad im budem povidal! A i susedljev Joško, čuha! Kako će raskrečit oči od straha, kad mu budem kazal, da je bila dužička — kot od naše veže do štale, a debela kot kravsko stegno, haha!

Ta misal, kako će susedljevoga dičaka s tom kačom zabradati, vrati mu opet pouzdanje u sebe; a kad zaoblīči na polju i ljude, skoči mu i srce najzad u svoju kolomiju ter si opet veselo zafučka.

Pak se popašči po putu van prema gori. Ali onde na Krēh, — glejder, ča to biži prik puta? Ifej, jedna pripelica! Pak je šantava. Sigurno joj je ki kosac otkosil jednu nogu. No, tu moram dostat! — veli i postavi dvojke kraj puta pak hajdi za pripelicom. Ali ptičica je bila i na jednoj nogi brža neg on na dvih i skrsne u kukorišću.

Medutim zazvonu u selu i na podne. Tada se Tomac prekrīži i ozbiljno pobrzi korake, ar zna, da stariotac nima ništ sobom, neg kus kruha ter će ga jur željno čekati s obedom. Ali eto! Kod Baratovoga križa stoju dvi sedre (murve); a sad na njih se onako lipo plavi i posmihuje na dičaka, da bi bil smrtni grih uza nje mimoprojti. Zato postavi lončiče pod križ, i premda ga Spasitelj na križu vrlo oštro pogleda upomenjujući ga na sedmu zapovid, on se vsejedno ne more suprotstaviti skušavanju, neg splazni na stablo. I gdo zna, kako dugo bi bil moral

stariotac još čekati na s makom-rizance, da mu se teta Bare ne zagrozi s motikom. A teta Bare — to vsako dite zna — ona je nagla žena, i s jezikom i s rukom ter nij do . . . o s njom s jednoga stabla jagode zobati.

Ni Tomacu ne p ostaje drugo, nego da rebri doli iz murve pak zgra i opet za dvojke ter se zapuđi po putu onako ljuto, kako mu nek sapa dopušća, da bude čim dalje od Barine motike. I sada ga jur zaman vabu iz lozice kosi i sinice, dičak se ni ne ogle da na nje, nego leti prema vinogradu, a supa mu nek šlebučka u lončićih.

Došavši u vinograd zaštrči dvojke pod starom čerišnjom u jedan kupac i projde, da poišće staroga oca. A on je daleko zgora i veže.

— Aha, to si ti danas, Tomac, ki si donesal ubed! — veli, ali prez srde. — Zato mi želudac jur tako dugo povida, da je podne jur zdavno minulo. Bud si putem opet kade ptice zanimal, ha?

— Ne, stariotac! Prava Božja istina, da je nisam! Nek jedna kača me je va Cerji skoro požerala pak sam moral najzad po Zaleskarakah. I zato sam muru kašnje došal.

— Kača? No jo, će bit kakov gušćar ili vodenjača. — Ča gušćar! Prava kača! Pak još i mrazno ve- lika . . . Da, zaistinu, stariotac! . . . Ali sad hodte jist, ar ćedu bit rizanci jur zdavno mrzli.

— Čekaj, još ću nek ov red povezat. A ti skoči (hrušak) leži na tlo; jur su puke.

— Hujra! — vikne Tomac i odstrže gori. A stariotac poveže ta jedan red i još jednoga; pak si poišće fajfu i mišak kade pod hladom grebenice, i

dokle se on polako došće doli pod pčelinjak, jur je i Tomac onde s dvojki. Pak se prekrižu i molu. On da dičak otkrije rizance, a vsi dva žlice u ruke, i hoćeju da počnu, po borištofsku, prije s rizanci.

— Ali pogljedjer ti! — odmakne stariotac najednoč žlicom pak se opet prigne prik lončića. — Ča vo ovde vrvi po ovih rizancih? Ovo je vse živo!

— Živo? — odsapne Tomac pak mu rič zustane. — Dabome, živo, ti bočkor zjalavi! Kade si imal ove dvojke?

— Kade? Da kade, velite? . . . A onde pod onom starom čerišnjom.

— Sam si veljek misli! Ar onde je jedan velik mrvunčnjak . . . Ovo su vse sami mrvunci va rizancih nutri, si čull!

— Ilej no, pak zaistinu! — više Tomac i ne zna, da li će se smijati ili će friško pobignut. Ar je bilo zaista smišno gledati, kako se je mak u lončiću oživil i simo-tamo puzil. Nazadnje zazine:

— A ča ćemo sada?

— Da ča ćemo? — veli stariotac pak se i on malko namudri. — A najprlje bih te moral zgrabit za obadvi ušesa ter ti je dobro nategnut. A ove rizance daj vranam, ćedu im se veselit.

— Ne, stariotac! Ja znam ča! — plane Tomac živo.

— No?

— Ja ću pojti k zdencu pak ću je va vidri uprat.

— Pak onda?

— A onda ćemo je supom pojist!

— Hm, ter poj! . . . Ali čuješ, kad ne b'gvišno znal, da te je žena rodila, onda bih si zaistinu misli, da si vražiću iz torbe spal.

I tako se je stalo, kako je Tomac rekao. Prošal je s rizanci u drašku na zdenac ter je je u vodi opral. A onda su je supom pojili. I račili su im se.

Ali kad su se najili, vsejedno je ostalo Tomacu nešto žuko u gutu i teško na sreću. No, to nije bilo od rizancev prez cukora, nego od toga, ča mu je stariotac, danas prvi put u njegovom žitku, „bočkor zjavavi“ rekao. S takovim nazivom ga on, starac blage duše, još nikad nij uvredil. Niti ga je kada kaštigal. Samo jedan jedini put, ako se zna dobro spomenut. A to je bilo onda, kad mu je kot mali dičak onu listu pisanu (moljanu) fajfu potrl. Onda ga je s kapom obriznul.

No, ta Tomačeva tuga nij durala dugo. Kad si je stariotac zapušil ter se protegnul na travi, da malo otpočine, dičak si je jur našal svoju zabavu. A to je bilo nešto za njega: jedno repčinje gnjazdo, u pčelinjaku pod gredom, a u gnjazdu golaci.

— Haj! — jujukal je u sebi. — Danas će susedljev Joško pucat od nenavidnosti . . . Danas na večer ću si repce na gusti, a Joško će dostat nek čampice.

Tim je shranil golace u dvojke, i kad se je stariotac dal opet gori u vinograd, otpravil se je domom.

— A kade su buborki za nedilju, ke sam ti naručila? — pitala je mati Tomaca, kad mu je pogledala u lončiče.

— Ijej, buborki! — zasopano odgovori Tomac. — Oni . . . oni još nisu zreli . . . Još su nek mali . . . ovakovi kot moj mali prst.

— Aha! A čer, kad sam je gledala, su bili veliki kot ruka. Ter su prik noći va se prošli, je li? No čekajder! — rekla je a oči su joj pegibelno zablisnuli.

Pak je zgrabila jednu baticu i naslikala s njom dičaku na hrbat velike i debele buborke.

A Tomačeva vičera je bila na ta nesrićni dan: suze na suhom kruhu.

Ovčar i vrdir

Med štamperskom i sridnjom gorom leži jedna prijatna dolina, koj velu naši Draška, a nje produženje prema gerištofskoj lozi zove se Caga.

Danas je ova dolina oralnica, prilično vlažna i neplodna, na koj rado raste hrbudje i haluga, a od toga je bome malo koristiti.

Nekada, u starijih časih vladal je ovde drugačiji i mnogo živahniji životak. Onda su bile Draška i Caga jedno veliko pasišće. Ovde, na ovom kraju, pasle su se ovce a tamo dalje ždribići.

Danas naša dica nek iz kipov poznaju ovcu i janje; a knjige im opet povidaju, kako su to jako hasnovite domaće živine, i ča one vsega davaju seljaku. No, u onih dedovskih vrimenih držal si je vsaki naš paor-kmet uz krave, vole ili konje i neko liko ovac, ki već ki manje, ke su se ovde, u dolini med dvimi gorami od rana protulića do kasne jeseni pasle, radjale i povekšavale; a čuval je je jedan selski ovčar. I kad je ovca vrlo skromna živina, ka se zadovoljava i vsakim korovom ter lobodom, to ovčarstvo nije stalo skoro ništa a nosilo je puno.

Pravoda, tomu mora biti sada jur vrlo dugo, ar dandanas živi u našem selu samo med najstarijimi ljudji uspomena na tu ovčinju dob, a još manje se nahaja kakov sled ili ostanak od nje; odlag ako se

ne potiplje kade na podu ki kus od stare vunene šube. Te šube ili kožuhi, ke su nosili u zimi s vunom unutra obrnuto a u leti na izvan, bile su osobito za naše vozare pravi blagodat. U njih se još nikad nije smrznul človik, a mogla je bila još tako kruta zima u brigih med Bečom i Trstom (Triestom). Nosili su naši stari u delatnike i vunene kape, dok su si kupovali one svetačne kape-astrike, ke su onako lipo vršile njihovu narodnu opravu, kod glasovitih ka-parov u Perestegu i Lučmanu.

*

Ončas biše selski ovčar tetac Miho.

Krupan i stasit stari muž, s dugimi vlasi i gustimi črnimi obrvami, a lice mu nabrazdano od tisuć naborov. Kad si je obisil svoju vunenu šubu i nasadil visoku kapu pak se prošetel med svojimi ovcami. Človik bi bil mislil, da je kakov stari hrvatski knez.

Povidali su, da je bil Miho u svojoj mladosti vrlo zločest i nasilan človik, ki je u kolu pri tancu ili na sajmu jur većkomu natukal lubanju ili taknul nož pod rebra, no ni u jednom slučaju nije došlo do umorstva. Ali pokle je pasal ovce u Draški, nastal je med svojimi mirnimi ovcami i on vse mirniji i pitomiji. I dobar. Poznaval i ljubil je svoje ovce, da niti rodjeni otac ne bi mogal bolje svoju ducu.

A i ovce su ga slušale. I bila je milota gledati, kako su veselo skakljale za njim, kad bi je peljal napojiti na zdenac u Draški, i kako su poverljivo upirale u njega oči i uši, kad bi im na svojoj frulji zavrival ku veselu koračnicu.

Uz to se je Miho i dobro razumil u ovčarstvo. Kade je tu znanost pobral, to je bila i ostala njegova otajnost. Ali znal je kot pravi ovčar šiškatati ovce i

napravljati „vilaše“, to je, mladim bakom (ovnom) s nekim osobitim konopcem valovito nafrkati roge. Putil se je, kako se moraju ovce vsakoga gospodara različnim znakom zazlamenovati; čim ih triba vrati, kad je napade kakova zarazna, dobavljiva bolest, — i još u već čem.

Ali od ljudi se s nikim nije družil, ni u gori ni u selu; samo ča je vsako leto oko Mrtinje prošal po selu od stana do stana ter si pobral svoje lukno. Jedini prijatelj mu je bil vrdir Mate. S njim je jur od svoje mladosti mnogo posloval, kad su skupa gonili iz Srbije svinje simo gori. I kad se je Mate javil za vrdira, tada si je i Miho željil, da bude ovčarom u gori.

Oni dva su tako skupaslišili i skupadržali kot stablo i kora. I nij prošal nijedan dan, a da se Mate ne bi spustil doli u Drašku jednoč-dvakrat ter se pozgovoril s Mihom. Osebujno u protuličnih i letnih noćih, kada je bilo u gori vse tiho a ovce su mirno spavale, ej, onda su bili stari spominki naročito stasni.

A katkada su htili oni dva prirediti i cele veselice; no opet nek med sobom. Onda je Miho spekal na ražnju janje, a tovaruš Mate je donesal iz svoje kuće dobroga staroga vina, pak se je pilo i jilo kot na piru, kade je deset stani pozvano. Pri takovoj veselici, osobito u času šiškanja ovac, nije bilo retko, da je Miho zgrabil i za svoju frulju ter sviral, a Mate mu dundal-kontral, po starom običaju nek onako u šaku.

Ali uz vse svoje veliko prijateljstvo, ili morebiti ravno zbog njega, znali su se ovčar i vrdir i pošaliti jedan s drugim. Pak još i debelo.

Tako je jedamput vrdiru Mati napametdošlo, da će svoga prijatelja nasamariti s vukom. A oni dva su dobro poznavali vuka i njegov glas, još iz Balkana. I kako si je izmislil, tako je i učinil. — — —

Bila je vedra, ali mrzla protulična noć. Miho je bil stoprv nedavno dopeljal svoju čredu iz sela van na pasišće, kade se je jur zelenila trava; ali više, po brigih, je još sidil zimski snig. Njegove ovce su se skupastisnule i mirno počivale kot uvek; a ovčar si je pripravljal na ognju večeru i mislil na tovaruša Matu, da zač se danas nek tako dugo ne pokaže. Je li su ga bele vile odnesle ili . . .

Najednoč, kot tako obraća nad ognjem slaninu i misli, začuje od lozice na menovskoj strani, od Borja, strašan glas kot zavijanje gladnoga vuka. Njegove ovce strašljivo nadignu glavice, a Miho se potrese u celom telu. Kad pak to zavijanje opet i opet zagluš i to vse jače, on se skoči, zgrabi za svoju batunju, pak počne uzbudjeno i nestrpljivo ophajati oko črede. Ne boji se on niti vraga; i njemu će razbit glavu, ako preda njega zajde; ali ova nevidljiva i neobična sablast, ka onde ruje iz loze, ona mu vsejedno zagna strah u kliče ter vse razdraženije koraca simo-tamo oko črede, a ne zna, kamo će se postaviti, da obrani svoje ovce.

Konačno ipak zamukne ta vučji glas iz loze, a na kraj pol ure pojavi se od druge, naime od gerištofske strani gore — vrdir Mate, dobre volje kot uvek i veselo pozdravi svoga druga:

— Dobar večer, Miho!

— Da! Vučji večer, reci danas, a ne dobar večer!

— Hoho! Ča ti je sad najednoč, da si tako zagri-

zljiv? A čini mi se kot da ti i ruke drhću. Ča si se s kim potukal?

— Pak još pitaš? Ča nisi ništ čul s loze?

— Kada?

— A nek tolič.

— Pak ča?

— A nikakovo zavijanje; kot da je od vuka.

— Ča ti ne veliš! Od vuka? . . . Kade bi se ovde kod nas vuk zel? Ja se još za mojega žitka s nijednim nis' stal ovde va gori.

— Pak vsejedno je to bil vuk, a mar je odakljek došal. Mer dobro poznam njegov glas . . . Moguće, da je iz štajerskih loz zabludil kako simo.

— Čuješ, Miho, to bi bilo još za verovat; ar su štajerski brigi još vsi va snigu . . . Da, glej, sad mi dojde napamet, da sam nako pred pol urom i ja ništo čul . . . Pak si se ga ča bojal, ha? — pital je Mate najozbiljnijim glasom ter se povallil uz oganj.

— E, ostavmo ovu zjalavost! — odmahnul je ovčar kiselu. Pak su se počeli o drugom razgovarati i u tom razgovoru ostali skupa, dokle im se nij oganj potanul.

Ali nut, tretu noć potom i u onoj istoj dobi, javil se je iz Borja ponovo ta vučji glas. I sada je bil Miho odmah na nogah i čekal s baticom toga zakle-toga neprijatelja ovac. No, on se opet nij pokazal; nego namesto vuka došal je vrdir Mate.

A tako je bilo i po tretič, za par dan kasnije. Ali ovput je ovčar, kad ze začul zavijanje, ostal mirno naslonjen na svoju palicu i počel malo pazljivije posluškvati i oštrije ispitivati te vragoljaste glase iz loze. I onda mu se je činilo, kot da gluši s toga vučjega rujenja i nešto človičjega van . . . A čim dalje,

tim jača je nastajala u njem sumlja. Pak nije li smišno i to, sinulo mu je sada kroz glavu, — da to zavijanje nikad nije čuti onda, kad je vrdir ovde, nego uvek, kad njega nij . . . A i to Matino lice! Ono postaje svakim danom nekako nasmijanije i porugljivije. Ča vo vse zlamenuje?

— Aha! Sad jur počnem razumit, ča je to za vuka va lozi! — nasmišil se je pak pri sebi i čelo mu se je najednoč razvedrilo. — No, čekaj nek ti, tolovaj!

Tako vedar i prijatan je primil i lukavoga Matu, kad je ov po svojem običaju opet došal s onkraj gore k njemu ter mu zaželjil dobar večer.

Ali od tada je u ovčarovoj glavi ujedno klilo i kipilo, i on je solil svoju pamet, kako da se vrdiru fanti. — — —

Jednoč se je pak, tamo jur pred žatvom, kad su po obedu opet skupasidili i pušili svoje fajfe, nek onako nehajno dohtil svomu prijatelju:

— Mate, rado ti med?

— Uhum! . . . Meni je draže meda na kruhu, neg kus slanine.

— No, onda . . . Ja bih ti ga mogal preskrbit. Pak zaman . . . Nek sam si ga moraš vanznet.

— Ča znaš za njega?

— Da, pak još i blizu. I kot sam jur zazinul, ne stoji ništ.

— Kade?

— A onde va Lukinoj staroj hruški.

— Aha, tako jedan lozni pčelac, ne?

— Pogodil si. A meda mora bit nutri strašno čuda, aš vsa hruška nek duši od njega.

— Čuha! Onda hajdmo veljek!

— Ako ćeš, ja ne marim. Idemo!

Pak su prošli do Lukinoga vinograda. I onde, pod slivljem je zaistinu stalo jedno staro šuplo hruškovo stablo a u njem velika školja.

— Ovde je nutri ta med, — rekal je ovčar. — Ali do njega dojt, to nij nek onako lako kot jednoj hruški žbričak odgrist. To se mora nebere spametno dopast . . . Glej, najprvo ću ja s mojom baticom dobro po hruški bugnut. Onda će se med s odzgor otkinut ter će dolispast. A ti ćeš veljek poseć va školju pak ga jur i imaš.

— Aha! Razumim! — mrljal je zadovoljno vrdir, a lica su mu se jur unajper krisila od užitka.

Tim si je zafrknul desni rukav, a ovčar je udril po stablu. Jednoč, dvakrat; pak je otkočil. A vrdir je posegal u šuplo . . . No, u istom hipcu je bolno zajauknul, trgnul se najzad i onda se dal u big.

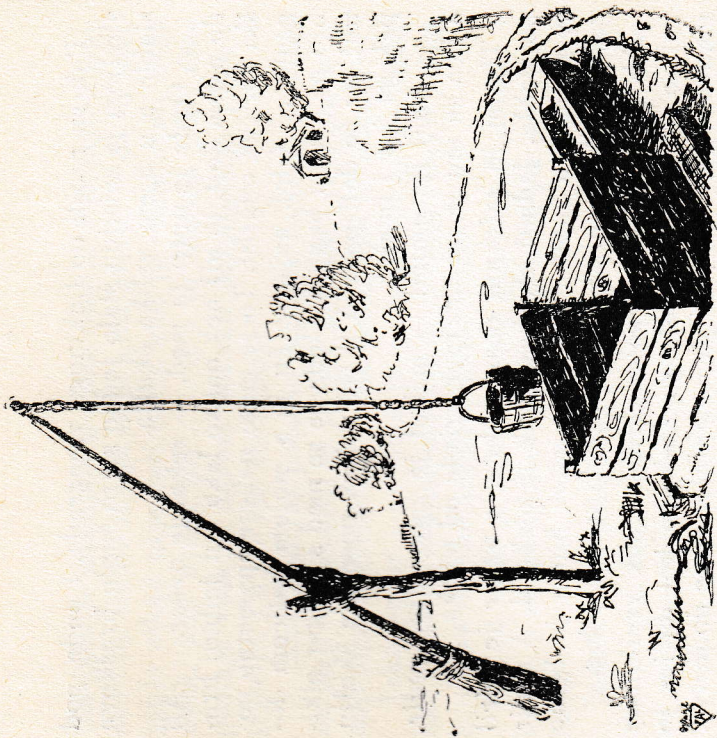
Ali zaman. Oko njegove glave su nek vrvile one velike ose i sprohadjale ga vsakamo kot da im je matica. I gdo zna, je li ga ne bi bile izbole do mrtva, ako nije na sriću onde pod slivljem još jedna plasnica (kozula) od sena. Tamo je vrdir zavukal prije svoju glavu a onde i noge. I nek tako se je ih mogal izbaviti . . .

Za uru je pak umorno i srdito bakljal prema ovčaru ter mu se jur s daleka grozil svojom baticom:

— Ti vražji sine, ti! . . . Ti ubišenjak, ti! . . . To su bile ose a ne pčele!

— Zaganjal si! — odvratil mu je ovčar nazlobno smijućkajući se.

— Česa! Ti si to znal, pak si me vsejedno natenal! . . . Ja ću te veljek ustriljit s ovom pukšom! — vikal je Mate pun jada.

— No no! Nek ne tako naglo! . . . Znaš, to je bilo za onoga vuka, brate.

— Za kakovoga vuka?

— No, ki je no iz Borja na moje ovce rul.

— Aha, ter si i ti zaganjal? — rekal je vridir blaže pak je poškiljil na ovčara.

— Da! — odgovoril je ov. — A sad smo ravni, mi dva . . . I ko ćeš, moremo bit opet dobri pretelji . . . Na, hodi ter se muru okripi! Ovo ti je dobroga sira! A vridir je zagrabil za njim.

I za časak su Miho i Mate opet lipo skupasidili i živahno razgovarajući se pušćali debele dime iz svojih čripnenih lul.

Cesarice

Cesarice je ime jednoj maloj lozici na kraju naše gore.

Dosta neobično ime, je li? Ali na tom se ne da već ništa prominiti, ar ju jur od veka tako zovu. A odakle joj ta naziv, zato ćete zaman pitati i najstarije ljude.

U ostalom su Cesarice ravno takova loza kot su i vse druge u našem kraju. U njoj raste različno drveće i cveće, jagode i pravi ter nori vrganji. Tako naime mislu o njoj trizni odrašćeni ljudi.

Ali naša dičinja mašta (fantazija) okrojivala je uvek tu lozicu nekim bajoslovnim čarom. Mi smo verovali kot u katekizam, ča su nam veliki pripoviedali, da u Cesaricah bivaju bečari, ki su iz Bakonje utekli, pak Goli, ki malu ducu lovu ter si ju na raznju peču. A govorili su, da bi se bili i patuljki nastanili u njoj. I premda nam nikad nije došal pred oči ni tako velik patuljak ili bečar kot je naš palac, vsejedno smo uvek s najvećim strahom ophajali Cesarice, i nikada se ne bi bili poufali, da si idemo tamo jagode brat, odlag ako i ki odrašćeni nij bil s nami.

No, čul sam, da u onih starijih časih ni veliki nisu bili bolji od dice. Oni su opet verovali u bele vile, ke da su u Cesaricah imale svoj shranjeni raj. Ovde su se one skupaspravljale, na jednom čistacu pri be-

loj misećini, i priredjivale svoje otajne i vesele zabave, pri kih se je mnogo jaćilo i plesalo skoro do bele zore. Ali ćlovik nij smil tamo, odlag koga su si one k sebi dovabile, i za svoga ljubimca primile; no, ta je bil onda zgubljen za ljude.

Tisk pod Cesaricami stala je još pred kih ćetrdeset-pedeset leti jedna ciglenka, ke ruševine je još danas viditi. A još nešto prije bil je uz ciglenku i mali maroćić s hižom, vežom i štalami za blago, — kotno u štajerskih brigih, na takozvanih „hufih“. U ciglenki su pekli cigle, i to vrlo dobre ter su je rado kupovali u selu i daljoj okolići, a okolo marofa su se pasle krave, telćići i ždribićići.

Gazda toga poseda biše nekada Šime, a njegova žena se zvala Reska. Šime je bil gruban i visok muž ter su mu govorili i Šime Veliki, ali i razuman i marljiv gospodar, da mu nije bilo para u celom našem kraju. On je i zimi i leti vani stanoval na svojem marofu, dok mu se je žena Reska već zadržavala doma u selu, kade su njihova dica gospodarila.

Bil je to lip i zdrav žitak, onde vani pod zelenom lozom, u koj od rana protulića do jeseni nikad nije prestalo ptićinje pevanje, pak na tustom pasiću, kade su veseli ždribićići obisno vrisketali. Samo jedna teškoća je trapila stalno gazdu Šimu i njegovo gospodarstvo: Da mu se nigdo nij rado sredil za slugu i službenku . . . Ar istina, bilo je tamo vani zdravo i krasno; ali gdo će ovide cel mili tajedan nek govedje obraze gledat a nigdar ljudske, izvan nedilje, kada se va crikvu ide, i to samo k maši, — govore rili su ditićići i divojke. Ter još nij bil jedan i drugi ni jako zadušnul u ta lozni život, jur ga je i ostavil. A kad su se ki sluge i službenke malo duglje

zadržali na marofu, i s toga je nastala galiba. Pak još i kakova galiba! Onda bi se vrlo i pobožna gazdarica Reza uvek jako razjadala i rastužila, no razboriti Šime bi ju nek smihljajuć batril:

— E, mir daj, Reza! . . . Ča ćeš, kad ovide kod nas ptice celo leto tako lipo jaću . . . Onda se mora i va tih mladih ljudih zbuditi srce . . . Češ bit tako opet krsna kuma . . . A kad ti ti tvoji kumićići vsi lipo dorastu, ej, onda ćeš bit vsaki fajšinjak na troja veselja pozvana!

Jednoć se je pak gospodar Šime vsejedno nek namiril na jednoga valjanoga i stalnoga slugu. On je bil iz jednoga našega sela, vrlo i pošten mladić, ali i visok kot gora, i snažan kot rosna kapljica; samo siromah, a ime mu biše Dani.

Šimino iskuseno oko je odmah upametzelo, kakov poštenjak i marljiv delać se krije u tom skromnom i ljubeznom dićaku ter mu je vred prepustil, da vlada i lada po miloj volji na njegovom marofu, a on se je opet jednoć dal sa starim Jožom na žganje cigal.

I nij se prevaril u Daniju. Čagod je ta dićak popal, to je nek onako raslo i cvalo pod njegovimi rukami. I gazdi Šimi se je nek ljuljalo srce od radosti i dragosti, kad je gledal, kakova uredba je sada na njegovom posedu; kako su štale uvek lipo spravne; kako se dlaka konji i goveda nek sviti i krisi od ćistoće, i kako su njegovi lapti brižno udelani. A i to mu se je jako dopadalo, da je njegov sluga prem svoje mladosti tako štedljiv; svoje pineze ne šica i ne rasprudjuje po krćmah, nego je ulaže kod njega, kod gospodarara, a on mu daje kamate na nje.

Ali i u selu je uživao Dani veliko poštenje. I kad si je htio u nedilju ublići svoju svetačnu pratež, one nažoranje hlače i halju (gornji špenzar) s prslukom od bleđožutoga sukna, ča mu je gospodar sam doprimio iz varoša Brna, a na glavi kapu sa ždralom ter je tako odgazil kroz selo u crikvu, onda se je vse, mlado i staro nek ogledivalo za njim. A kad se je htio pokazati i na zabavah, ej, onda su si i mnoge paorske divojke zabile oči na njem. No, on nikad nije daval njihovim slatkim ričam osebujuo značenje, ar je znal, kakov jarek je med njim, siromašnim ditičem i divojkami iz paorskoga reda. Bil je i ostal je uvek skroman i nešto sramežljiv, ali to je još jače privlačilo ljude k njemu.

I tako je Dani gospodaril u poštenju na Šiminom loznom marofu punih pet let. Medutim je od mladoga dičaka nastal malo po malo i pravi junak, s gustimi črnimi brki i krupnimi, punimi kotrigi, da ga je bilo divota gledati pri delu, kako je lako bižal po dvoru s nakladjenimi koli, ča bi bilo dosta i za jakoga konja.

No, onda, u šestom letu, se je Danijova tiha i skromna ćud najednoč savsim prominila. On nij već zahajal nutar u selo med mladinu, odlag u crikvu; na divojke se već nij ogledival, ali njegovo vladanje na marofu nastajalo je sada vse živahnije i bučnije.

Polako-polako se je pak počelo i u selu od njega šušljati i govorkati. Spočetka samo šutke, a kasnije jur vse glasnije i očitio. No, kad se je jur ćuda i praveć povidalo od njega, onda je jednoč po večeri, — bilo je u maju — gospodarica Reza zazinula i rekla gazdi Šimi:

— Čuješ, otac, ča ti se vidi sada ov naš dičak, Dani?

— Zač pitaš? — veli gazda prez osobitoga zanimanja pak si zapuši fajfu. — On je još uvijek ta isti, ki je i dosad bil: pošten i marljiv sluga, da ga nij okolo-naokolo.

— A ja velim, da već nij ta isti . . . On se je ov zadnji čas jako preminil.

— Preminil?

— Da . . . Ali vi, muži, ste va tih poslih vsi fuli i gluhi. No, ja vidim, ča je š njim.

— Pak ča?

— A kotno kad bi bil čisto drugi nastal . . . To je nako da i od prošloga mesopusta, kad je bil doma, va svojem selu; a more bit, da je tomu i duglje.

— Hm . . . No ter ča vidiš na njem?

— A ja vidim, kako se on večkrat diboko zamisli nikamo, pak se nek najednoč blaženo nasmiši kot svetac, komu se je Marija skazala. I onda si počne fučkat ili jačit, da vse Cesarice nek zvonu i glušu od toga . . . Ča ne čuješ, kako si zadnji čas podjedno nek sfućkuje ter zjućkuje po dvori i polji? Prlje toga skoro nigdar nij činil.

— Čujem, pravoda čujem! . . . Pak ča bi bilo va tom? . . . Mlad je, zdrav je, ter neka si jači! Mer si i ptice jaču ovako na protulice.

— Ne, to nij od toga!

— Da od čega?

— On je začaran.

— Česa? . . . Ča to babunjaš? . . . Da je začaran! Hahaha! . . . Moram si friško nažgat, ar mi se je jur i fajfa ugasila od začudenja . . . Kade su mi nek te svićice . . . A sada mi der povi, od čega je naš Dani začaran?

— Da, nek išpotkuj se iz mene! . . . A jur vse selo govori. Nek ti si još jedini, ki ništ ne kaniš vidit . . . Danija su bele vile začarale, ke su ovde va Cesari-cah. Tako velu ljudi.

— Čuha, teremtete! Bele vile! . . . Zač ne stare bakare? . . . No, sad još nek muru, pak će mi veljek pamet stat!

— Pak je vsejedno tako!

— Je li?

— Da! Njega su bele vile urekle ter sada š njimi drži . . . Aš glej: Zač je sada najednoč tako vesele volje? Pak zač sada već ne ide med mladinu? Zač se ne ugleda već na nijednu divojku va selu kot prlje?

— Aha, ter to ljude peče?

— Ne samo to. Nego ljudi govoru, da su vidili, kako mu jedna lipa nepoznata divojka s dužičkimi žutimi vlasii uvik jist i pit donese, kad vani na polju ore. A to more bit nek bela vila. Pak i tomu se vsi čudu, kako kod nas sada vse najbolje ide i raste. Kot da nam gdo s onoga čarobnoga roga sriću siplje . . . A i istina je. Prije nam je htila jednoč ova krava a drugoč ona kobila zvrć, a danas se vse va uredbi koti, teli i ždribi, prez nesriće. Još i krave nam sada već mlaka davadu neg prlje, dokljek još nij bilo toga dičaka ovde. A i vani na laptih imamo mi najlpišu pšenicu . . . Ter velu ljudi, da kod nas ne ide već po pravom. To je vse od belih vil . . .

— Ali sada mi jur prestani s tim, ti staro klepe-talo! — razljuti se gazda Šime i udri po stolu. — Da, to je vse od belih vil! Hahaha! . . . Ča si jur i ti tako slipa i zjalava? Ča ne vidiš, kako ov dičak dan i noć rova i stvara? Kako si gleda na blago i polje?

Kako skrbi na vse, da još i majka ne more bolje na dite? . . . Ta naša obiljija, to je vse od toga, od nje-govoga mara i truda! A ne od vaših lipih divojak va Cesaricah! Si me razumila? . . . Pak ću ti veljek još ništo reć: Ako ja koč koga čujem, da mi našega Danija s tom takovom norijom potvara i ugovara, tomu ću tako, ali tako začepit zube, da će mu je morat kovać s dletom otklenut. A to i tebi s puta ide!

— No, dobro je, — rekla je žena Reza popuslji-vo. — Mer i ja znam, ne boj se, od čega ča dohaja, i da se ta dičak zaistinu preveć trsi i muči. Ali vse-jedno je to sramoća za njega a i za naš pošteni krš-ćanski stan, ako se tako ča govori od njega va selu . . . Ja ni sama ne bih bila toga verovala, da mi ne bi bili dekla Katica, pak i sam stari Jože povidali, da je ta Dani sada jur večkrat prošal na večer iz stana, pak je stoprv kasno došal najzad, kad su jur petelji kukurikali.

— No, i toga ne kanim verovat . . . Pak, ako koč i projde kamo, će imat zač. Ima i majku još doma.

— Da, ali u noći . . .

— E, sad sam se jur zasitil tih tvojih povidajkov! Sada jezic za zube i mućat! I da mi imaš mir dat tomu dičaku! — odsikal joj je Šime i prošal na vrata van.

Ali to zadnje, to Danijovo noćno othajanje iz sta-na, to mu je vsejedno zabilo klin u glavu. I markako si ga je zbijal van, on mu se je vse diblje zapiljal nutra; doklegod se pak nije odlučil, da će ga malo paziti. Ali sram ga je bilo, dabome, sram, da tako vr-lomu dičaku kot je Dani za petom zasida.

A Dani od vsega toga ništa nij znal; niči su mu koč gospodar ili gospodarica ča uptiiti dali. Samo to

mu je bilo smišno, da ga je službenka Katica, ka mu je bila dotada uvek ljubezna i priklonjena, sada večkrat onako s boka i nekim strahom pogledala. No, on nije bil mudrac i nikad nije ispitival ljude radi njihovoga ponašanja. Ter je nek i dalje marljivo, savisno i veselo upravljaj svoje posle. — — —

Tada je, onako za misec dan, kad su na vrtu čerišnje zrejale, rekao Šime svojoj ženi, da će pojt van na vrt spavati, ar da mu je nutri prevruće, pak triba i na sad malo paziti, da ne dojdu na njega cigani. I od onda je uvek ležal u noći vani pod jabukom; no ne zbog sadja, već zbog Danija, da se ipak osvi-doči, je li zaista ostavlja stan.

I nut, veljek na prvu sabotu opazi, kako sliže Dani s poda doli, — bilo je tako oko desete ure — pak projde i stoprv se u zori vrati domom. A za dva ta-jedne, takaj na sabotni dan, vidi Šimi to isto.

No, na prvi i drugi put mu ništa ne veli; ali kad se je to pak i po žatvi opet jednoč ponovilo, onda ga jedamput, kad su bili na sami, vsejedno pita:

— Čuješ, Dani, povi mi, kamo ideš ti po noći iz stana?

Ditić se jako smuti i začrljeni, ali ništ ne od-govara.

— Pak meni moreš valovat, — govori mu dalje gazda ljubezno — ja sam muž pak i tvojoj gospodar.

— Ne samo gospodar, nego i otac! — odvrati sluga iskreno i teplo. — Da, vi ste mi čez vsa ova leta vse-nek tako dobri bili, da nigdar nisam ćutil, da nimam već oca . . . Ali, — veli pak se malko nasmiši pod mustaći — ali to jedno, ča ste me pitali, vam vseje-dno ne morem povidat . . . Sada bar još ne! — Tim se ofrkne i projde u štalu.

— Hm, dalo kada nigda! Ča je vo za ganjke uko ovoga dičaka? — misli u sebi gazda Šime. I na večer veli ženi:

— Si ćula, Reza! Sad sam i ja parput ulovil toga Danija, da othaja u noći iz stana van.

— No, bud! — plane slovodobitno Reska. — Ni-sam ti onda rekla? . . . Pak na ke dane je to bilo?

— A uvik na sabotni dan . . . Vred po vičeri proj-de, a stoprv u zori dojde.

— Aha, ter na sabotu! A znaš zač?

— Ne.

— No zato, kad se ravno na sabotu u noći spravljadu vile na svoje zabave . . . Tamo ide i on! . . . Da bi mu Blažena Divica Marija pomogla s te vilinje mriže van! Aš drugačije je njegova duša za vse veke skvarena.

— A ja tako znam, — čvrsti se Šime — da sabotu na večer ditići selo hodu k divojkam . . .

— Koj divojki? Kakovoj divojki? — viče Reska.

— Tako ča bih bila ja jur zdavno zvidila, ako je ta divojka veljek nakraj svita! Si me razumil? . . . Ne, on ne hodi k nikarkovoj divojki, on je zaistinu s belimi vilami zapleten. Da ga Bog očuvaj od takovoga griha!

— Hm! . . . Nazadnje, nazadnje, — mrnji Šime.

— . . . Ču vsejedno nek ja imat pravo! — zaključiči razgovor žena. A gazda Šime pljune preda se i otide zamišljeno iz hiže.

To je bilo po mlati.

A oko Mrtinje preseneti Dani svoga gospodara tim, da mu otpovi službu, za Novo leto.

— Pak zač? — pita Šime iznenadjeno slugu. — Ča ti nij dobro kod nas?

— Aje, gospodar! Još i jako dobro! Bog daj, da mi nigdar ne bi gorje išlo va mojem žitku nego kod vas . . . Ali sada već ne morem dalje ostat . . .

Na Staro leto pak, kad se je Dani lučil od stana, i kad mu je gospodar izručil pineze, — 240 dukat i plaće i 18 dukat kamatov — onda se je i čvrstomu Šimi zadrživalo u grlu, kad mu je ruku daval i teplimi ričami hvalil na poštenoj službi. A gospodari- ca Reza se je naglas plakala, kot mu je z bogom dala. Pak je još od vrat zaviknula za njim:

— Pak Dani, si čul! Da nam i pišeš!

— Da! Pisat ću vam! — odgovaral je on. — I to jako vreda!

I držal je rič.

Još nij bilo minulo ni šest tajedan, jur dojde Šime u hižu, veselo raspoložen i vragoljastim smiškom pod brki, a va ruki mu prhaće jedno pismo.

— Na, ovo ti je ništo! — veli. — Sad ćedu se znam i tebi jednoč otprit ti oči, ki vse vidu, nek ča su slipi.

— Od koga je? — pita Reska uznemirena.

— A od našega Danija! . . . Ču ti povidat, ča j'nutri? . . . Na veselje nas poziva, na Prvane!

— Česa? Na veselje? . . . Pak ku će zet? . . . Daj-der friško to pismo simo!

I kot je štije, ne zna, je li će se jadat i ili plaka- ti . . . Sveta mati! Da ona toga nij znala! . . . Da je ona toga vrloga dičaka s takovim grihom pot- varala! . . . Bože, oprost mi! — zdihavala je u su- zah. A Šime ju je nek smiral ispod obrv i nazadnje rekal:

— No, vidiš, stara! Sam ti ja rekal, da su to bile nek babinje povidajke. Ali ti si nisi dala zet . . .

Dani, pak bele vile! . . . Haha! . . . Sad se moreš pak pojt lipo spovidat gospodinu. Ali veljek!
— Muči! Nazadnje si i ti jur zveroval! — branila se je Reza sramom na licu.

— Ča sam ja zveroval, ha? . . . Ništ nisam veroval, i basta! . . . Ako mi još tako ča zazineš, ko ću se sam vozit na pir, a ti moreš ostat za pećom leću tribit!

Ali do toga nije došlo; ar je bila Reza i previše znatiželjna, da vidi tu Danijovu zaručnju, ku si je on prez nje znanja i svitovanja osvojal. Ter se već nij ufala svoga muža nit s jednom ričom razdražiti.

Tako su se na sledeću sredu skupa vozili na Pr- vane na pir.

A odzad u košu su bili dari za mladu. Cel kup li- poga i dragoga dugovanja. Ali Rezi se je i mlada vrlo dopadala.